

DIDELĖS NETESYBOS – proga pasipelnyti ar būdas apsidrausti nuo nuostolių įrodinėjimo

Giedrė ADOMAVIČIŪTĖ

Advokato padėjėja
Advokatų E. Budvyčio,
J. Čivilio ir partnerių kontora

Nuotrauka iš asmeninio albumo

Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (CK) 6.71 straipsnį netesybomis laikoma įstatymų, sutarties ar teismo nustatyta pinigų suma, kurią skolininkas privalo sumokėti kreditoriui, jeigu prievolė neįvykdyta arba netinkamai įvykdyta. Netesybomis laikoma bauda, nustatyta konkrečia pinigų suma arba užtikrinamos prievolės sumos procentu, arba delspinigiai, skaičiuojami už kiekvieną praleisto termino dieną. Netesybos gali būti nustatytos įstatymu, šalių susitarimu arba teismo sprendimu. Teisės teorija ir praktika skiria dvejopą netesybų prigimtį – tai yra prievolės įvykdymo užtikrinimo būdas ir sutartinės civilinės atsakomybės forma (CK 6.258 str.). Kitaip nei 1964 m. CK, kuriame buvo nustatytos baudinės netesybos, kaip civilinės atsakomybės forma netesybos atlieka kompensuojamąją funkciją, jos nustatomos siekiant paprasčiau atlyginti nukentėjusiajai šaliai jos patirtus nuostolius. Dėl to, taikant netesybas kaip sutartinę civilinę atsakomybę, turi būti nustatytos visos civilinės atsakomybės taikymo sąlygos – prievolės neįvykdymas arba netinkamas įvykdymas, o įstatymų nustatytais atvejais – ir skolininko kaltė dėl prievolės neįvykdymo.

Suteikdamas teisę šalims susitar-
ti dėl netesybų, CK nenustato jo-
kio konkretaus jų dydžio – sutarti-
nes netesybas šalys gali nusistatyti
savo nuožiūra. Susitardamos dėl ne-
tesybų šalys iš esmės iš anksto nu-
rodo galimus nuostolius, todėl kre-
ditoriui nebereikia įrodinėti jų
dydžio. Šiuo atveju civilinė atsako-
mybė yra ribota, nes šalių valia iš-
reiškiama nežinant, ar nuostolių
bus, o jeigu bus, tai kokio dydžio.
Kadangi nuostoliai yra tik numatomi,
spėdamos, ar jų iš viso gali
atsirasti ir kokio dydžio, rizikuoja
abi sutarties šalys. Tačiau susitarda-
mos dėl netesybų dydžio šalys ne-
turėtų piktnaudžiauti ir siekti ne-
pagrįstai praturtėti kitos šalies
sąskaita. Jeigu nustatytos netesybos
yra aiškiai per didelės ar neprotingai

didelės arba prievolė iš dalies įvyk-
dyta, CK 6.73 str. 2 dalies ir 6.258
str. 3 dalies pagrindu teismas turi
teisę jas sumažinti savo nuožiūra.

Susitarimo dėl netesybų teisėtumo įvertinimas

Kadangi įstatyme sąvokos *aiš-
kiaiai per didelės netesybos* pagal CK
6.73 str. 2 dalį arba *neprotingai di-
delės netesybos* pagal CK 6.258 str.
3 dalį nėra sukonkretintos, teismų
praktikoje ilgai nebuvo vienareikš-
miškos pozicijos, kokios netesybos
yra aiškiai per didelės. Dėl to kri-
terijus, pagal kuriuos sprendžiama,
ar netesybos ne per didelės, nusta-
to ir pagal juos netesybas vertina
teismai, nagrinėdami konkrečias
bylas, ir Lietuvos Aukščiausiasis

Teismas (toliau – LAT), kurio pa-
reiga – formuoti vieningą teismų
praktiką. Ne vienoje byloje **LAT
yra išskyręs keletą aplinkybių,
kurios vertintinos sprendžiant, ar
sutartinės netesybos nėra aiškiai
per didelės.** Šios aplinkybės yra:

- šalių sutartinių santykių pobū-
dis,
- prievolės vertė,
- aplinkybė, ar šalys nebuvo su-
sitarusios taikyti išimtinių ar al-
ternatyvių netesybų,
- prievolės pažeidimo aplinky-
bės,
- kreditoriaus patirtų nuostolių
dydis ir kt.

Vertindami šalių sutartas netesy-
bas teismai taip pat vadovaujasi CK
1.5 straipsnyje įtvirtintais teisingu-
mo, sąžiningumo, protingumo

principais ir įvertina, ar netesybos nepažeidžia sutarties šalių interesų pusiausvyros (*LAT Civilinių bylų skyriaus 2007 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-85/2007*, *LAT Civilinių bylų skyriaus 2009 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-122/2009*, kt.).

Kaip minėta, sutartinės netesybos yra civilinės atsakomybės forma ir jomis siekiama atlyginti nukentėjusiajai šaliai jos patirtus nuostolius. Civilinėje teisėje galioja visiškas nuostolių atlyginimo principas (CK 6.251 str.), dėl to **teismas, mažindamas sutartines netesybas, kurios yra šalių iš anksto aptarti nuostoliai, negali jų sumažinti daugiau, nei šalys patyrė nuostolių** (CK 6.258 str. 3 d.). Vadovaudamiesi šia norma teismai iki šiol reikalavė, kad šalys pagrįstų sutartyje nurodytų netesybų sumą, pateikdami įrodymų dėl patirtų nuostolių dydžio, ir sumažindavo netesybas iki šio dydžio, neatsižvelgdami į tai, dėl kokių netesybų šalys buvo susitarusios. Jeigu nebuvo nustatyti didesni kreditoriaus nuostoliai, jis jų nepatyrė arba teismo metu neįrodinėjo, taip pat jeigu šalys nebuvo susitarusios dėl išimtinių ar alternatyvių netesybų, teismai, atsižvelgdami į CK 6.210 ir 6.261 straipsniuose nustatytas palūkanų normas pagal pinigines prievoles, pripažindavo, kad minimalius kreditoriaus nuostolius atlygina 0,02 proc. dydžio delspinigiai nuo laiku nesumokėtos sumos už kiekvieną uždelstą dieną. Tačiau LAT išplėstinė septynių teisėjų kolegija *2007 m. spalio 12 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. 3K-7-304/2007* pašalino tam tikrus neaiškumus, išaiškindama,

« Susitardamos dėl netesybų šalys iš esmės iš anksto nurodo galimus nuostolius, todėl kreditoriui nebereikia įrodinėti jų dydžio. Šiuo atveju civilinė atsakomybė yra ribota, nes šalių valia išreiškiama nežinant, ar nuostolių bus, o jeigu bus, tai kokio dydžio. Kadangi nuostoliai yra tik numatomi, spėdamos, ar jų iš viso gali atsirasti ir kokio dydžio, rizikuoja abi sutarties šalys.

kad **sutartinių netesybų ypatumai neleidžia jų mažinti iki kreditoriaus įrodytų nuostolių dydžio, nes tokiu būdu būtų paneigtas sutarčių laisvės principas**. Taip LAT suformavo praktiką, kad mažinamos palūkanos neturi sutapti su minimaliais nuostoliais (t. y. atitinkančiais 0,02 proc. dydžio delspinigius) pagal CK 6.210 ir 6.621 straipsnius ar su realiais kreditoriaus patirtais nuostoliais. Šis išaiškinimas pakartotas ir kitose bylose (*LAT Civilinių bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-503/2007*). Tačiau teismai ne visais atvejais laikosi šio išaiškinimo: nagrinėdami vienas bylas vis dar priteisia 0,02 proc., kitas – 0,05 proc. dydžio delspinigius (*Vilniaus apygardos teismo 2008 m. gruodžio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1016-345/2008*).

Dažnai kreditorius, grįsdamas

sutartų aiškiai per didelių netesybų dydį, argumentuoja tuo, kad kita šalis pati sutiko dėl šių nuostolių dydžio. Tačiau LAT dėl tokių argumentų yra pasisakęs *2007 m. spalio 1 d. civilinėje byloje Nr. 3K-3-361/2007* nurodydamas, kad **aplinkybė, jog abi šalys pasirinko aiškiai per dideles ir neprotingas netesybas, nesudaro pagrindo teismui atsakyti įvertinti sutartyje nustatytų netesybų dydį, jeigu šalis dėl to pateikia prašymą**. Reikia turėti omenyje, kad, nustatant sutarties sąlygas, viena sutarties šalis gali pasinaudoti savo pranašesne padėtimi, kitos šalies silpnumu (neapdairumu, nepatyrimu ir pan.) ir nesąžiningai pasiekti susitarimą, kuriuo nustato gerokai palankesnes sau sutarties sąlygas, t. y. įgyti nepagrįstą pranašumą (pavyzdžiui, užsitikrinti labai dideles netesybas). Tačiau tam tikrais atvejais LAT leidžia nukrypti nuo objektyvaus susitarimo dėl netesybų vertinimo principo ir atsižvelgti į šio susitarimo sudarymo ar sutarties pažeidimo aplinkybes. Pavyzdžiui, jeigu dideles netesybas pasiūlo aiškiai ekonomiškai stipresnė šalis vienašališkai parengtame susitarime, prie kurio kita šalis tik prisijungia, tokiu atveju gali būti priteisiamos net didelės netesybos, kaip iš anksto nustatyti minimalūs kreditoriaus nuostoliai, kurių dydžio nereikia įrodinėti (*LAT Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-12/2009*). Taip pat didelės netesybos gali būti nesumažintos, jeigu skolininkas nesąžiningas, elgiasi netinkamai kitos sutarties šalies atžvilgiu, nebendradarbiauja su ja, neinformuoja apie svarbias sutarčiai vykdyti

aplinkybes (*Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-488-302/2009*). Nepagrįstu argumentu nesumažinti sutartyje nustatytų didelių netesybų dydžio taip pat laikoma aplinkybė, kad prievolės šalys įsipareigoja vienodai. Taikymo metu labai didelės netesybos teismo turi būti peržiūrimos atsižvelgiant į tai, ar jų dydis protingas ar ne, o ne į tai, kad abi šalys savo įsipareigojimus užtikrino neprotingo, bet vienodo dydžio netesybomis (*LAT Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-361/2007*).

Netesybų mažinimo teisinis pagrindas

Teismas gali sumažinti netesybas tiek savo nuožiūra *ex officio*, tiek šalies prašymu. Tokiu būdu realizuojama sutarties šalių interesų pusiausvyros principo apsauga. Teismų vykdoma netesybų dydžio kontrolė grindžiama viešojo intereso gynimu taikant sąžiningumo ir protingumo principus sutartiniams santykiams ir neleidžiant sutarties šaliai nepelnytai praturtėti dėl neprotingo dydžio netesybų (*Panevėžio apygardos teismo 2009 m. balandžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A – 158 – 227/2009*). Teismų praktikoje pasisakyta, kad **sutartinės atsakomybės proporcijų keitimas kartu reiškia ir šalių sutarties keitimą**. Dėl to teismas, keisdamas (mažindamas) sutarties netesybas kaip civilinę atsakomybę, atsižvelgia į CK 6.223 straipsnio nuostatas dėl sutarties keitimo. Pagal CK 6.223 str. 2 dalį teismo sprendimu vienos iš

« Aplinkybė, jog abi šalys pasirinko aiškiai per dideles ir neprotingas netesybas, nesudaro pagrindo teismui atsakyti įvertinti sutartyje nustatytų netesybų dydį, jeigu šalis dėl to pateikia prašymą.

šalių reikalavimu sutartis gali būti pakeista įstatymų nustatytais atvejais. Vienas tokių sutarties keitimo atvejų įtvirtintas CK 6.228 straipsnyje. Jame nustatyta **teismo teisė pašalinti esminę šalių nelygybę, kai sudarant sutartį vienai šaliai nepagrįstai suteiktas perdėtas pranašumas**. Šis straipsnis kartu su CK 6.73 str. 2 dalimi ir 6.258 str. 3 dalimi taikytinas mažinant sutartimi nustatytų netesybų dydį ir nustatant protingą ir pagrįstą kreditoriaus ir skolininko interesų balansą. CK 6.228 str. 1 dalyje išdėstyti pagrindai, kuriems esant svarstoma, ar reikia pakeisti sutartį. Tokiais pagrindais pripažįstama, kad, jeigu sutarties sudarymo metu sutartis ar atskira jos sąlyga nepagrįstai suteikė kitai šaliai perdėta pranašumą, jeigu viena šalis nesąžiningai pasinaudojo tuo, kad kita šalis nuo jos priklauso, turi ekonominių sunkumų, neatidėliotinių poreikių, yra ekonomiškai silpna, neinformuota, nepatyrusi, veikia neapdairiai, neturi derybų patirties, reikšmės turi ir sutarties prigimtis bei tikslas. CK 6.228 str. 2 dalyje įtvirtinti reikalavimai, kuriuos turi atitikti pašalinant esminę

nelygybę pakeista sutartis, t. y. **pakeista sutartis ar jos sąlyga turi atitikti sąžiningumo ir protingus sąžiningos verslo praktikos reikalavimus** (*LAT Civilinių bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-503/2007, LAT Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugpjūčio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-401/2008*).

Netesybų ir nuostolių santykis

Kaip minėta, netesybomis laikomi šalių iš anksto aptarti minimalūs nuostoliai, kurių nebereikia įrodinėti. Tačiau nukentėjusioji šalis gali patirti ir realių nuostolių dėl sutarties pažeidimo arba netinkamo vykdymo. **Nukentėjusiajai šaliai pareiškus reikalavimą dėl nuostolių atlyginimo, netesybos pagal CK 6.73 str. 1 dalį įskaitomos į nuostolius**. Šia norma CK įtvirtina įskaitinių netesybų principą, dėl to **šalys negali reikalauti baudinių netesybų, t. y. kad būtų išieškotos ir netesybos, ir visi nuostoliai, neįskaitant į juos išieškotų netesybų**. Toks pats principas įtvirtintas ir CK 6.258 straipsnyje, reglamentuojančiame sutartinę atsakomybę. Netesybų įskaitymo esmė yra ta, kad, kreditoriui reikalaujant atlyginti ir netesybas, ir nuostolius ir pagrindus savo reikalavimą, jam priteisiama didesnioji priklausanti suma, į kurią įeina mažesnioji. Tais atvejais, kai nuostolių suma didesnė nei sutartimi nustatytos netesybos, pagal CK 6.73 str. 1 dalį priteisiama atlyginti nuostolius, apimančius įskaitomą netesybų sumą. Kai reikalaujama sutartinių netesybų suma viršija priteistiną

nuostolius, teismas priteisiamas sumas nustato tokia tvarka: į priteisintą nuostolių sumą įskaito ją atitinkančią sutartinių netesybų sumą (CK 6.73 str. 1 d.); sprendžia klausimą dėl likusių sutartinių netesybų dydžio mažinimo (CK 6.73 str. 2 d.); nustato galutinę priteisiamą netesybų sumą (2007 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-304/2007).

Netesybų įskaitymo principas taikomas ir tais atvejais, kai šalys susitaria dėl abiejų rūšių netesybų (baudos ir delspinigių) taikymo už tą patį pažeidimą. 2009 m. vasario 9 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-36/2009 LAT išaiškino, kad tokiu atveju atsižvelgiama į bendrą netesybų dydį. Įskaitant netesybas į nuostolius atsižvelgiama į bendrą netesybų sumą (tiek delspinigių, tiek baudų). Atsižvelgiant į bendrą netesybų sumą mažinamos ir netesybos, išlaikant garantiją, kad sumažintos netesybos netaptų mažesnės už nuostolius, atsiradusius dėl prievolės neįvykdymo ar netinkamo vykdymo.

CK 6.165 str. 4 dalyje įtvirtintas imperatyvas atlyginti kitai šaliai nuostolius, kurie padaromi nevykdant įsipareigojimo sudaryti pagrindinę sutartį. Pagal LAT suformuotą praktiką preliminariosios sutarties šalys taip pat gali susitarti dėl netesybų (*LAT Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutarimas civilinėje byloje Nr. 3K-P-382/2006*). Tokiu atveju įskaitymo principas, įtvirtintas 6.73 str. 1 dalyje ir CK 6.258 straipsnyje, ir netesybų mažinimo institutas taikytini ir susitarimams iki sutarties sudarymo, kai konkrečios preliminariosios sutarties šalys susitarė mokėti netesybas už įsipareigojimo

sudaryti pagrindinę sutartį neįvykdymą (*LAT Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-304/2007*).

Draudimas mažinti sumokėtas netesybas

CK 6.73 str. 2 dalyje ir 6.258 str. 3 dalyje nustatyta, kad **netesybos (bauda, delspinigiai) nemažinamos, jeigu jos jau sumokėtos**. Šiose normose nėra smulkiau paaiškinta, kokių pagrindu yra įvykdyta prievolė sumokėti netesybas – geruoju, ieškininės teisenos tvarka ar ne ginčo tvarka patenkinus kreditoriaus reikalavimą. Pagal LAT suformuotą praktiką šių įstatymo normų taikymas priklauso nuo to, kokių pagrindu buvo įvykdytas skolininko įsipareigojimas sumokėti kreditoriui netesybas už prievolės įvykdymo termino pažeidimą, t. y. ar netesybos buvo sumokėtos geruoju, ar jos buvo išieškotos ne ginčo tvarka. Tuo atveju, **kai skolininkas geruoju sumoka kreditoriui sutartyje nurodytas netesybas, taikomos CK 6.73 str. 2 dalies ir 6.258 str. 3 dalies nuostatos dėl to, kad sumokėtos netesybos negali būti mažinamos**. Jeigu skolininkas atsisako mokėti netesybas, tai rodo, kad šiuo klausimu tarp šalių kilo ginčas, kuris sprendžiamas ieškininės teisenos tvarka, todėl joks netesybų išieškojimas ar sumokėjimas tokiu atveju nebus laikomas netesybų sumokėjimu geruoju.

Kalbant apie konkrečius teismų praktikoje nevienareikšmiškai vertintus prievolės įvykdymo atvejus pažymėtina, kad **netesybų**

sumokėjimas hipotekos kreditoriui ne ginčo tvarka nėra tapatus netesybų sumokėjimui geruoju. Hipotekos teisėjas, nesiaiškindamas priežasčių, kodėl skolininkas nevykdo savo įsipareigojimų, užtikrina paskolos davėjo reikalavimų patenkinimą, tarp jų – netesybų išieškojimą. Hipotekos teisėjas nesprendžia šalių ginčo dėl netesybų dydžio. Minėta, kad toks ginčas sprendžiamas ieškininės teisenos tvarka. Išieškojus netesybas ne ginčo tvarka, skolininkas, neskundęs hipotekos teisėjo veiksmų dėl priverstinio išieškojimo, gali ginčyti išieškotą ne ginčo tvarka netesybų dydį, jeigu laiko jas neprotingai didelėmis. Teismas, sprenddamas ginčą dėl netesybų dydžio, patikrina, ar šalių susitarimas dėl netesybų iš esmės nepažeidžia jų interesų pusiausvyros, ar netesybos nėra aiškiai per didelės, ir, nustatęs tokių pažeidimų, gali netesybas sumažinti (*LAT Civilinių bylų skyriaus 2005 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-273/2005*).

Pagal CK 6.73 str. 2 dalį ir 6.258 str. 3 dalį netesybų sumokėjimu taip pat negali būti pripažintas ir netesybų priverstinis išieškojimas tuo metu, kai civilinėje byloje dėl šių netesybų dar nėra priimtas galutinis teismo sprendimas. Kaip minėta, galimybė sumažinti netesybas yra teismo diskrecinė teisė ir antstolio atlikti vykdymo veiksmai šios teismo teisės negali apriboti (*LAT Civilinių bylų skyriaus 2007 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-85/2007*).

